

Anahtar Sözcükler
İşaret Dili, Türk İşaret Dili, Türk İşaret Dili Tercümanı, İşaret Dili Çevirmenliği; Sağır

Keywords
Sign Language, Turkish Sign Language, Turkish Sign Language Interpreting, Turkish Sign Language Translation, Deaf

Tanyeri, O. & Kubuş, O. (2024). İşaret dili çevirmenliğinin Türkiye'deki mesleki gelişim süreci. *Dil Dergisi*, 175 (1). 22-49.

İŞARET DİLİ ÇEVİRMENLİĞİNİN TÜRKİYE'DEKİ MESLEKİ GELİŞİM SÜRECİ

PROFESSIONAL DEVELOPMENT PROCESS OF SIGN LANGUAGE INTERPRETING/TRANSLATION IN TÜRKİYE

• Oya TANYERİ

Dr. öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Dilbilim Bölümü, oyatanyeri76@hotmail.com

• Okan KUBUŞ

Prof. Dr., Magdeburg-Stendal University of Applied Sciences, Department of Sign Language Interpreting, okankubus@gmail.com

Öz

İşaret dili çevirmenliği mesleği, sağır/işitme kayıplı bireylerin toplumsal yaşama aktif katılımını desteklemede önemli bir rol oynamaktadır. Ülkemizde yürütülen işaret dili çevirmenliği çalışmaları, küresel kuzey ülkeleriyle kıyaslandığında oldukça yeni sayılabilecek düzeydedir. Çalışmamızda, işaret dili çevirmenliğinin meslekleşme koşulları doğrultusunda ülkemizdeki gelişim süreci; istihdam aşamaları, eğitim modüllerinin/programlarının gelişimi, sivil toplum örgütlerinin rolü ve mevcut yasal mevzuat incelenerek ele alınmıştır. Yapılan incelemelerde, 2005 yılında yayımlanan 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un sağır toplum için bir dönüm noktası olduğu görülmüştür. Söz konusu kanunla birlikte, Türk İşaret Diline ve Türk İşaret Dili çevirmenliğine yönelik çalışmalar başlamıştır. İlk resmi Türk İşaret Dili çevirmenleri, 2007 yılında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na (mülga, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (bundan sonra ASHB)) bağlı muhtelif ku-

Abstract

The profession of sign language interpreting/translation (SLI/SLT) plays an important role in supporting the active participation of the deaf and the hard of hearing in social life. Compared to the studies in Global North, SLI/T studies in Türkiye are quite new. In this study, the professional development of SLI/T in our country has been addressed by examining the stages of employment, the development of training modules/programs, the role of non-governmental organizations and the current legal legislation. In the examinations carried out, it has been observed that the Disability Act No. 5378, published in 2005, was a turning point for the deaf community. With this Law, studies on Turkish Sign Language and the interpreting/translating of Turkish Sign Language have been initiated. The first official Turkish Sign Language (TİD) interpreters/translators were appointed to various institutions belonging to the Ministry of Family and Social Services (repealed, now MFSS)

ruluşlara atanmıştır. Günümüzde hem çevirmen bulunan il sayısının hem de illerdeki çevirmen sayısının arttığı görülmüştür. İlk resmi Türk İşaret Dili (TİD) çevirmeni istihdamını gerçekleştiren ASHB dışında artık birçok kurum tarafından da TİD çevirmenlerinin istihdam edildikleri görülmektedir. Ancak yapılan değerlendirmede, çevirmen istihdamları başlanmış olmasına rağmen aktif bir dil planlamasının olmaması ve buna bağlı olarak da eğitim modüllerinin/programlarının hazırlanmaması durumunun, mesleğin bütün aşamalarını olumsuz etkilediği görülmektedir.

in 2007. Nowadays, it has been observed that both the number of provinces with interpreters/translators and the number of interpreters/translators in the provinces have increased. Apart from Ministry of Family and Social Services, which employed the first official TİD interpreters/translator, TİD interpreters/translators have been employed by many institutions. However, although the employment of interpreters/translators has started, the lack of active language planning and the resulting failure to prepare training modules/programs seems to negatively affect all stages of the profession.

1. GİRİŞ

Tercümanlar/çevirmenler¹, “farklı dil dünyaları arasında” konumlanmış ve “kaynak dünya ile hedef dünya sakinleri arasında” iletişimi mümkün kılan kişilerdir (Cokely, 2005, s. 2). Çevirmenlik, içinde çalışılan topluluklar kapsamında meslek profesyoneli özel bir sosyal ve kültürel konuma oturtmaktadır. Çevirmenlik, sözel diller kadar görsel-uzamsal diller için de oldukça önemlidir. Bu kapsamda işaret dili (İD) çevirmenleri ise farklı dil dünyalarına sahip olan sağır² bireyler ile işiten bireyler arasında iletişimi sağlayan vazgeçilmez taraflardan biridir. İşaret dillerinin dil değerinin anlaşılması ve bilimsel araştırmaların başlaması 1960’lı yıllara dayanmaktadır. Amerikan İşaret Dili’nin sistematik araştırmalarına Stokoe (1960) ön ayak olmuştur. Yaklaşık olarak beş yıl sonra işaret dili çevirmenliğinin profesyonelleşme süreci başlamış ve 1970’li yılların başlarında çok yetkin olmasa da bir ölçüde sağır topluluğu ile ilişkisi olan sağır ailelerin çocukları, sağır bireylerin kardeşleri, akrabaları, yakınları ya da sürekli etkileşimde bulunmak zorunda oldukları hemşire, öğretmen, doktor gibi meslek üyeleri tarafından işaret dili çevirileri yapılmıştır (Cokely, 2005, s. 2). Bu noktada çeviriler gönüllülük esasında yapılmış ve genelde sağır topluluğunun yaşlı üyeleri ve dolayısıyla toplum tarafından onaylanmış kişiler yetkin çevirmen olarak kabul görmüştür. Akabinde, kısa süreli eğitimlerle ve de Amerikan İşaret Dili çevirmenliği müfredatının oluşturmasına yönelik toplantıların yapılmasıyla mesleğin profesyonel sürece adım attığı söylenebilir (Ball, 2013). 1973’te ve ardından 1975’te mevzuatta yapılan değişiklikler sonucunda sağır bireylerin hizmetlere, etkinliklere ve eğitime erişim hakkı ve çevirmenlerin varlığı yasal statü kazanmıştır (Cokely, 2005, s. 14). Avrupa ülkelerinde ise mesleki profesyonelleşme sürecinde sonraki yıllarda yol alınmaya başlanmıştır (detaylı bilgi için bkz. Oral, 2016).

Mevzuattaki gelişmeler, işaret dilinin kilise gibi dini kuruluşların etkili olduğu toplum merkezli konumunu değiştirmiştir. Akademik ve resmi ortamlarda kendine yer bulan İD,

- 1 Literatür incelendiğinde (bkz. Akreş, 2020, s.124) “tercüman” teriminin daha çok sözlü tercüme yapan kişiler için kullanılırken “çevirmen” teriminin ise yazılı çeviride tercih edildiği görülmektedir. İşaret dili, her iki kaynağın dışında görsel uzamsal bir dildir. İD’de çeviri, eşzamanlı ya da ardıl yapıldığı gibi kayıtlı bir video kaynağının tıpkı basılı bir kaynağın okunması gibi izlenmesiyle ve ardından yine kayıtlı olarak çevrilmesiyle erişime sunulması mümkündür. Bu stratejilerde hem sözlü çevirilerde kullanılan yöntemler hem de yazılı çevirilerde kullanılan yöntemler kullanılabilirliği gibi hepsinden bağımsız görsel-uzamsal özellikleri kapsayan yöntemlerin de kullanıldığı gözlenmiştir (Wurm, 2014, s. 261–262). Diğer yandan ülkemizde mevzuatta ve aktif kullanımda İDT (İşaret Dili tercümanı) ifadesinin oturmış olduğu görülmektedir. Ancak, alan isminin “çeviribilim” olarak değiştirilmiş olmasının da etkisi olduğu düşüncesiyle ülkemizde son çalışmalarda çevirmen teriminin tercih edildiği görülmektedir, MYK mesleki modülünde de “çevirmen” ifadesinin kullanıldığı dikkatimizi çekmiştir. Hem güncel çalışmaları vurgulayabilmek hem de okuma kolaylığı sağlayabilmek amacıyla çalışmamızda “çevirmen” teriminin kullanımı tercih edilmiştir. Ancak, mevzuatta ya da kamu kurumlarında tercüman terimi kullanıldığından özgünlüklerini bozmamak adına çalışma içerisinde mevzuat ya da o kamu kurumlarından söz ederken, bahse konu durumda geçtiği şekliyle kullanımına özen gösterilmiştir.
- 2 Alanyazında, işitme engelliler, işitme kayıplılar, sağır ve ağır işitenler gibi sağır topluluğunun bireylerine farklı bakış açılarına dayanarak farklı terimler kullanılmaktadır. Bu makalede sağır ve işitme kayıplı terimlerini kullanmaktayız. “Sağır” olarak tanımladığımız bireylerde, işaret dilini ilk dil olarak kullanan, günlük hayatını benzerleriyle geçiren ve orta-ileri derecede işitme kayıplı olan bireyler dikkate alınmıştır. Diğer yandan “İşitme kayıplı” terimi kullanılırken, Amerikan İşitme Konuşma ve Dil Derneği (ASHA) tarafından belirlenen ve uluslararası kabul gören saf sese erişim standartları kapsamında (<https://www.asha.org/public/hearing/degree-of-hearing-loss/>) ses şiddetine erişim düzeyi 15dB’nin üzerinde olan, işitme cihazı, koklear implant vb. cihazlardan destek alan kişiler hedeflenmiştir. Bu kişilerin sağır topluluğuna aidiyetleri ve işaret dili bilgileri dikkate alınmamıştır. Ancak, bazı makalelerde ve kanunlarda farklı ifadeler geçtiğinden, özgünlüklerini bozmamak adına çalışma içerisinde o kaynaklardan söz ederken metinlerdeki kullanımları tercih edilmiştir.

çevirmenlik yapan kişiler için de istihdam fırsatlarını doğurmuştur. Dolayısıyla, gönüllülük esasıyla sağır bireylere yardımcı olmak düşüncesiyle yapılan bu eylem ekonomik olarak karşılık bulmaya başlamıştır. Bu durum İD çevirmenlerinin rol değişimlerinin de tetikleyicisi olmuştur. Çevirmenlere bakış açısı, yapılan iş çerçevesinde “topluluk için” ancak “topluluktan olmayan” (for the Community but not of the Community) (Cokely, 2005, s. 20) ifadelerini doğurmuştur. Çevirmenlerin rol değişimi hakkında birçok şey yazılmıştır (McIntire ve Sanderson, 1995; Roy, 1993; Cokely, 2005). Amerika Birleşik Devletleri’nde yapılan çalışmalarda, sağır topluluğunun yakın çevresinden gelerek “yardımcı” olmak amacıyla iletişimi sağlayan İD çevirmenlerine bakışın, profesyonelleşmeyle birlikte “iletken” (conduit) metaforuna evirildiği görülmektedir. Bu metafordaki genel yaklaşım, çevirmenin varlığının iletişim esnasında görünmez olup olmadığına dayanmaktadır. Yardımcı modelde iletişimi sağlayan sağır bireyin yakını ya da öğretmeni, anlık gelişen ihtiyacı giderebilmek için sağıra yardımcı olan araçlardır. Bu da çeviri yapan kişiyi, aracılık yaptığı kişi adına konuşabilir, karar verebilir ya da cevap üretebilir, yani aracılık yaptığı kişiyi görünmez yapar izlenimini yaratmaktadır. Profesyonelleşme ile birlikte roller ve tanımlar değişmiştir. “iletken” modelde, verilen çeviri hizmetinde ‘çevirmenler ne kadar pasif aktarıcı pozisyonunda olursa o kadar profesyoneldir görüşü’ etkili olmaya başlamıştır. Ancak, İD çevirmenliğine yönelik eğitim modüllerinin gelişmesi ve uygulamaların yaygınlaşması ile birlikte çevirmenlere ya da sağır bireylere yönelik “görünmezlik” ifadesi daha az kullanılırken, meslek profesyonellerinin iki dilli, iki kültürlü “aktif üçüncü taraf” rolü kabul görmeye başlamıştır (Roy, 1993, Akt. Obasi, 2013, s. 104). Bu değişimin altında yatan önemli nedenlerden biri de, genel toplumsal yargının değişmesidir. Yargının değişimini tetikleyen durum ise hem sağır bireylerin toplum içerisindeki görünürlüklerinin artması hem de İD çevirmenlerinin iki kültür ve iki dilli niteliklerinin fark edilmiş olmasıdır. Mesleğin ilk dönemlerinde İD çevirmenlerinin çoğunlukla “sağırılar” için çalıştığı ve yalnızca “onlardan sorumlu olduğu” görüşü daha hâkimdi. Ancak, İD çevirmenleri katıldıkları herhangi bir ortamda her ne kadar sağırılar adına çalışıyor gibi görünseler de, gerçekte hem sağır hem de işiten katılımcılar için çalışmaktadır (Marschark ve diğ. 2005, s. 8). Bu bağlamda, çeviri gerektiren durumlara bir çevirmenin dâhil olmaması veya çeviride başarılı olmaması hem sağır hem de işiten katılımcıların hak kaybına uğraması, yani bilgiye erişememesi anlamına gelmektedir.

Türkiye’de İD tercümanlığı³ mesleği, özellikle 2007 yılından sonra hızlı bir gelişim süreci yaşamıştır. Bu tarihe kadar sağır bireylerin işiten toplum ile iletişimi ancak kendi çocukları⁴ ya

3 Türk İşaret Dili çevirmeni ifadesi, ülke mevzuatında “işaret dili tercümanı” olarak yer almaktadır (bkz. 5378 sayılı kanun ve 18.08.2006 tarihli yönetmelik). Ancak işaret dili bir dil ailesini ifade eden sözcük olarak değerlendirildiğinde işaret dili tercümanı ifadesinin hangi ülkenin dilini tercüme eden çevirmeni vurguladığı anlaşılmalıdır. Bu nedenle, çalışma boyunca Türk İşaret Dili çevirmeni (TİD çevirmeni) ifadesine yer verilmiştir.

4 Sağır bireylerin çocukları: ebeveynleri sağır olan çocuklara İngilizcede “Child Of a Deaf Adult” ifadesinin baş harflerinden oluşan “CODA” sözcüğü kullanılarak hitap edilmektedir. Diğer yandan Oral (2016), çalışmasında Türkçede “Sağır Ebeveynlerin Çocukları” ifadesinin baş harflerinden oluşan “SEÇ” sözcüğünün kullanımının dilbilimciler tarafından tercih edildiğini belirtmektedir (s. 96).

da işaret dilini bilen bir yakını veya öğretmenleri aracılığı ile sağlanabiliyordu (işitme engelliler öğretmeni Galip Demiray ile kişisel iletişim, 2 Ağustos 2023). Mevzuat çalışmaları; alandaki önemli dönüşümün kapısını aralarken, eş zamanlı olarak farkındalığın artması, aktif bir istihdam potansiyelinin olması mesleğin önemini arttırmış ve “işaret dili çevirmenliğinin” meslek olarak toplum tarafından kabulünü hızlandırmıştır.

TİD çevirmenliği mesleği Türkiye’de son yıllarda mesleki kimlik kazanmaya başlamış ve birçok alanda kabul görmüştür. Bu bağlamda çalışmamızda Türkiye’de TİD çevirmenliğinin mesleki olarak gelişim süreci mevzuat, eğitim, istihdam ve sivil toplum tarafından temsili çerçevesinde detaylı olarak incelenmiştir.

2. TÜRK İŞARET DİLİ (TİD) ÇEVİRMENLİĞİNDE MEVZUAT, EĞİTİM, İSTİHDAM VE TEMSİL BASAMAKLARI

2.1. Mevzuat

İD çevirmenliğinde profesyonelleşme sürecine geçişte en önemli adımlardan birisi mevzuat olarak karşımıza çıkmaktadır. 2000’li yıllarda TİD’e yönelik mevzuat çalışmaları henüz başlamamışken akademik ilginin başladığı dikkat çekiyor (Dikyuva ve diğ. 2015, s. 53; Arık, 2016, s. 9; Kubus ve diğ., 2016, s. 37; İlkbaşıaran ve Kubus, 2019, s. 85-86) olsa da Avrupa Birliği’ne girme sürecinde yürütülen yoğun çalışmaların da etkisiyle, Türkiye’de TİD’e ve TİD çevirmenliği mesleğine yönelik süreç mevzuatla desteklenmiş ve böylece iletişim dili olarak işaret dilini kullanan sağır bireylerin iletişim, bilgi ve hizmete erişim hakkı da güvence altına alınmıştır.

Türkiye’de, sağır toplum tarafından iletişim dili olarak kullanılan Türk İşaret Dilinin yasal olarak tanınması ve alana yönelik çalışmaların tetikleyicisi Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme olmuştur (Dil Planlamasına Yönelik Detaylı Bilgi İçin Bkz. Kubus ve diğ., 2016). İmzaya açıldığı gün en fazla ülke tarafından onaylanan ilk ve tek resmi belge (Kemaloğlu, 2014, s. 39) olma özelliği bulunan Engelli İnsan Hakları Bildirgesi kapsamında yürütülen çalışmalar diğer birçok ülke gibi ülkemizde de belirleyici rol oynamış, Avrupa Birliği’ne girme süreci mevcut durumu daha da hızlandırarak henüz bildirge imzalanmamışken 1 Temmuz 2005 yılında yayımlanmış olan “Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ile engelliler ve özellikle işitme kayıplı bireyler adına önemli bir adım atılmıştır (T.C. Resmi Gazete, 2005a). Bu kapsamda 5378 sayılı kanun bir mihenk taşı olarak tarihte yerini almıştır. 25 Nisan 2013 tarihli ve 6462 sayılı Kanun’un birinci maddesi kapsamında kanunda yer alan özürülü ifadelerinin değiştirilmesiyle mevzuatta “Engelliler Hakkında Kanun” (T.C. Resmi Gazete, 2005b) olarak geçen söz konusu kanunla beraber Türk İşaret Dili ülkemizde yasal statü kazanmıştır.

Türk İşaret Dili ibaresinin geçtiği ilk kanun olma özelliği taşıyan 5378 sayılı Özürlüler Kanunu, aynı zamanda işaret dilini tanıyan ilk resmi kaynaktır (Kubus ve diğ., 2016, s. 23-50; İlkbaşaran ve Kubus, 2019, s. 85-86). Bu kanunun 30. maddesine istinaden aynı tarihte 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'na (T.C. Resmi Gazete, 1983) EK:8. madde eklenerek "işaret dili çevirmenliği" mesleği de ilk defa mevzuatta yerini almıştır.

5378 sayılı kanunla beraber birçok kanunda benzer değişiklikler yapılmıştır. Aynı tarihte 5378 sayılı Kanun'un 23. maddesine istinaden 1512 sayılı Noterlik Kanununun (T.C. Resmi Gazete, 1972) 73. maddesinde değişiklik yapılarak "tercüman" ibaresine yer verilmiş ve sağır/işitme kayıplı bireylerle ilgili olarak aşağıdaki ifade eklenmiştir:

Madde 73- (Değişik: 1/7/2005-5378/23 md.): Noter, ilgilinin işitme, konuşma veya görme engelli olduğunu anlarsa, işlemler engellinin isteğine bağlı olmak üzere iki tanık huzurunda yapılır. İlgilinin işitme veya konuşma engelli olması ve yazı ile anlaşma imkânının da bulunmaması hâlinde, iki tanık ve yeminli tercüman bulundurulur.

Yapılan güncellemeyle birlikte uygulama süreci tartışmaya açık olsa da noterde gerçekleştirilen işlemlerde geçmişten beri iletişim eksikliğinden dolayı hak kaybına uğrayan sağır bireylerin hakları güvence altına alınmıştır. Bu tarihten itibaren noterlerde yürütülen işlemlerde çevirmen bulundurma zorunluluğu getirilmiştir.

Söz konusu kanunlardan hemen sonra, 14.06.2006 tarihinde Türk İşaret Dili Sistemi'nin Oluşturulması ve Uygulanmasına Yönelik Usul ve Esasların Belirlenmesine İlişkin Yönetmelik yayımlanmıştır (T.C. Resmi Gazete, 2006a). Bu yönetmelikle beraber TİD eğitimlerinin planlanması, eğitimlere yönelik kursların açılması, denetlenmesi, TİD öğreticisi yetiştirmek üzere kursların açılması, kursların çalışma koşulları, kapatılması, denetlenmesi gibi usul ve esasları belirleme yetkisi MEB'e verilmiştir (madde 6 ve madde 12). Anılan yönetmeliğin en önemli kazanımlarından biri Türk İşaret Dili Bilim Onay Kurulu (TİDBO) adında bir çalışma kurulunun oluşturulmasını sağlamasıdır. TİDBO'da Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB), Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), Türk Dil Kurumu (TDK), Yükseköğretim Kurulu (YÖK) ve Bakanlar Kurulu kararı ile kamuya yararlı statüsü bulunan en çok üyeye sahip sağır / işitme kayıplılar federasyonunun temsilcileri yer almaktadır. TİDBO Kurulu, TİD'in belgelenmesi, TİD'de eğitim materyallerinin hazırlanması ve yaygınlaştırılması ile İD çevirmenlerinin sertifikalandırılması gibi çeşitli sorumluluklara sahiptir. Bu komisyon TİD ile ilgili eğitim materyallerinin düzenlenmesini sağlamak ve çevirmenlere yeterlilik kazandırmak amacıyla TİD sınavlarının içeriğinin geliştirilmesi, yönetimi ve değerlendirilmesinden sorumlu olmak üzere TİD'i anadili düzeyinde kullanan ve dil hakkında teorik bilgiye sahip üç TİD işaretçisinin değerlendirme komisyonlarında görevlendirilmesinin

önünü açmıştır (madde 10). Bu yönetmeliğin hemen akabinde, 19 Ağustos 2006 tarihinde “Türk İşaret Dili Tercümanlığı Hizmeti Verecek Personelin Yetiştirilmesi ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik” yayımlanmıştır. Yönetmeliğin amacı, sağır/işitme kayıplı bireylere gerek görüldüğü hallerde çeviri hizmeti vermek üzere İD bilen personelin yetiştirilmesi, eğitimi, çalıştırılması, yetki ve görevleri ile çalışma usul ve esaslarını belirlemektir. Ancak, söz konusu yönetmelik TİD dilbilgisi yeterliliği ve çeviri edinci kurul değerlendirmesinden geçerek çevirmenlik yapmaya hak kazanan kişileri değil sosyal hizmetler, psikoloji, eğitim bilimleri alanında fakülte veya yüksekokul mezunu olan kurum personeli arasından seçilerek eğitimlerinin tamamlanmasının akabinde sertifikalandırılan kişileri kapsamaktadır (T.C. Resmi Gazete, 2006b; Conker, 2018, s. 68).

Uygulamada gözlemlenen en büyük sorunlardan biri de kanun önünde sağır bireylerin hak arayışı aşamasında yaşanmaktadır. Bu çerçevede, sağır bireylerin soruşturma ve kovuşturma sürecinde kanun önünde hak kaybına uğramamaları için yapılan çalışmalar kapsamında 5 Mart 2013 tarih ve 28578 sayılı resmî gazetede yayımlanan Ceza Muhakemesi Kanunu’na Göre Tercüman Listelerinin Düzenlenmesi Hakkında Yönetmelik’te ilk defa “işaret dili tercümanı” ibaresine yer verilmiş ve TİD çevirmenlerinin bilirkişi ve çevirmen listelerinde yer alması sağlanmıştır (T.C. Resmî Gazete, 2013). Ancak, bu durumu sürecin başlatıcısı olması noktasında çok önemli bir adım olarak nitelendiriyor olsak da yürütülmesinde aksaklıklar olduğu da kişisel görüşmelerle edindiğimiz bilgiler içerisindedir. Hukuk, sağlık gibi alanlar terminolojinin yoğun kullanıldığı dolayısıyla alanda çalışan meslek elemanının da alan bilgisine ihtiyaç duyduğu özellikli alanlardır. Bu bağlamda, adliyelerin bilirkişilik ilanlarında aranan niteliklere göz atıldığında 2022 yılına kadar TİD’e hâkim nitelikli çevirmenlerin mahkemelerde görevlendirilmesi, bilirkişilik listelerinde yer alabilmek için başvuruda koşulların esnek bırakılması ve herhangi bir yerden (STK, kurum, üniversite, özel kurs vb.) alınmış olan belge ya da sertifikaların geçerli olması terminolojinin yetkin kullanım gerektirdiği hukuk alanında hak arayışlarını da beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda, söz konusu hak kayıplarının önüne geçmek ve daha nitelikli bir çeviri hizmetine erişebilmek için 2022 yılından itibaren soruşturma ve kovuşturma durumlarında görev alacak, dolayısıyla bilirkişi listelerine (Bilirkişi Listelerine Yönelik Detaylı Bilgi için Bkz. Bartan ve diğ., 2021) başvuracak TİD çevirmenlerinde Türk İşaret Dili Yeterlilik Sınavı (TİDYES) dil şartı aranmaya başlanmıştır. İlgili belgede aranan nitelikler şu şekilde belirtilmiştir:

İşaret dili çevirmenliği için, işaret diline ilişkin diploma, ruhsatname ve sertifika gibi belgelere sahip olmak şartıyla işaret dili çevirmenliğini en az 5 yıl süreyle yaptığını ilgili meslek kuruluşundan alınacak belge ile belgelendirmek ve dil edinimi işaret dili olmayıp işaret dilini kurslardan öğrenerek çevirmen belgesi alanlar için Türk İşaret Dili Yeterliliği Sınavı (TİDYES)’den en az B2 düzeyinde (75 ve üzeri) puan almış olmak (Bilirkişi Daire Başkanlığı Ek 2 Aranan Nitelikler, 2022, s. 44).

Yukarıda belirtilen güncellemede, sağır/işitme kayıplı bireylerin kanun önünde hak kayıplarının önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Söz konusu güncellemenin konuyla ilgili bütün mevzuatta gerçekleştirilmesi birçok sorunun çözümünde önemli bir adım olacaktır. Bu kapsamda yapılacak bütün görevlendirmelerde yetkinliği TİDBO tarafından onaylanmış sınavlardan geçerek belge almış olan kişilerden destek alınmasının gerekliliği ön plana çıkmaktadır.

Diğer yandan bütün engel gruplarına yönelik faaliyetler gerçekleştiren yürütücü bakanlık olarak nitelenen ASHB, 5378 sayılı Kanun kapsamında 2015 yılından itibaren Türk İşaret Dili çalışmalarında koordinasyon yetkisini alarak çalışmalarını diğer bakanlık, kurum, kuruluş, üniversite ve STK desteğinde tek çatı altında toplamıştır. Yapılan değişikliklerle beraber TİDBO toplantıları da ASHB kontrolünde gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Kurul, mevzuat çalışmalarının yanında, TİD dilbilgisine yönelik çalışmaların yapılması ve akademik eğitimlerin başlamasına yönelik yürütülen çalışmaları desteklemeye devam etmiştir. Bu kapsamda, Ankara Üniversitesi TİD araştırma ekibi tarafından geliştirilmiş olan ve işaret diline yönelik bilgisayar tabanlı ilk videolu sınav olma özelliği taşıyan (TİDYes Hakkında”, (t.y.); Bartan ve diğ., 2021) TİDYes’in, 2019 yılında TİDBO toplantısında oy birliği ile TİD çevirmeni istihdamında mesleki sınav öncesinde ön eleme sınavı olarak uygulanmasına karar verilmiştir (TİDBO, 2020). Toplantının hemen akabinde, ASHB ve Ankara Üniversitesi arasında yapılan protokol kapsamında sınavın TÖMER tarafından yürütülmesine karar verilmiştir (ASHB, 2020). Bu protokolle beraber adayların ders aldığı kişi ya da kuruma bakılmaksızın TİD dil seviyesi sınavına girmesinin önü açılmıştır. Bu anlamda adayların da kendilerini değerlendirme fırsatı bulmaları sağlanmıştır.

22 Kasım 2021 tarihinde ASHB’nin, Noterler Birliği ile yaptığı görüşmeler ve resmi yazışmalar sonucunda noterlerde sadece ASHB merkez ve taşra teşkilatında görev yapmakta olan TİD çevirmenleri ile TİDYes’e girerek 70 puanı geçmiş olan adayların çevirmenlikleri kabul edilmeye başlanmıştır (Türkiye Noterler Birliği, 2021). Noterler Birliği söz konusu yazıyı hem noterler birliği portalında paylaşmış (Türkiye Noterler Birliği, 2021) hem de resmi olarak bütün noterlere göndererek uygulamaya geçirmiştir (2022-23 Sayılı Genel Yazı Noterler, 2022).

Dil düzeyi belirleme sınavına yönelik ilk adımlar üniversite ve alanda çalışan akademisyenlerin desteği ile atılmış olsa da hala çevirmenlik yapacak adayların beceri ve yetkinliğini değerlendirecek

5 TİDYes (Türk İşaret Dili Yeterlilik Sınavı): Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni (D-AOBM) dil kazanımları doğrultusunda hazırlanan TİDYes, TİD yeterliliğini ölçmeyi hedefleyen elektronik bir sınavdır. TİD lisansüstü öğrenci adayları, tercümanlık/çevirmenlik yapmak isteyen kişiler, özel eğitim alanında çalışan öğretmenler, TİD öğrencileri, dil yeterliliğini belgeleyecek olan öğretmenler sınavın hedef kitesini oluşturmaktadır. Sınav kavrama ve üretim bölümü olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Adaylar resim betimleme, olay betimleme, tanıtma, hikâye üretimi, tartışma, öneri, karşılaştırma ve planlama olmak üzere 8 farklı içerikte toplam 52 soru ile karşılaşmaktadır. Sınav sürecinde, adaylara ayrıca puana dâhil edilmemek koşulu ve sınav sistemini geliştirmek amacıyla 8 ayrı soruda yöneltilmektedir. Ancak, adaylar bu soruların hangisi olduğunu bilmemektedir.

bir sınavın eksikliği kendini göstermektedir. Bu aşamada Mesleki Yeterlilik Kurumu (MYK) çalışmaları kapsamında, İşaret Dili Çevirmeni Ulusal Meslek Standartları Modülü 29 Nisan 2020 tarihinde İstanbul Üniversitesi koordinatörlüğünde oluşturulan ekip tarafından hazırlanmıştır (Türkiye yeterlilikler veri tabanı, 2020). Yeterlilik modülü, İD çevirmeni adayların bilgi, beceri, nitelik ve yeterliliklerini tanımlamayı amaçlamaktadır. Yeterlilikler, her adayın katılmak zorunda olduğu “Zorunlu Birimler” ile adayların tercihine göre katılabilecekleri “Seçmeli Birimler” olarak iki gruba ayrılmıştır. Modülde, zorunlu birimlerde “İş Sağlığı ve Güvenliği, Çevre Koruma ile Kalite ve Mesleki Gelişim” başlıkları tanımlanmıştır. Diğer yandan seçmeli birimlerde ise yeterlilikler “Konferans İşaret Dili Çevirmenliği, Toplum İşaret Dili Çevirmenliği, Görsel-İşitsel İşaret Dili Çevirmenliği ve Eğitim İşaret Dili Çevirmenliği” olmak üzere dört farklı alt başlıkta planlanmıştır. Zorunlu birimlerde adından da anlaşılacağı üzere, adayların her biri bu sınavlara katılmak zorundadır, ancak seçmeli birimlerde adaylar sertifika almak istedikleri alana göre tercih yapabilecektir. Bu tercihi belirlerken de uygulanabilecek dil kombinasyonunu yine modülde yer alan liste üzerinden seçebileceklerdir. Söz konusu listede diller tanımlanırken “TİD’den Türkçe’ye, Türkçe’den TİD’e; TİD’den Uluslararası İşarete, Uluslararası İşaretten TİD’e; Uluslararası İşaretten Türkçe’ye, Türkçe’den Uluslararası İşarete ya da çevirmenlik için yetkin oldukları yabancı işaret dillerinden herhangi birinden Türkçe ya da TİD’e” gibi 6 farklı kombinasyon belirlenmiştir. Adaylar, yeterlilik sınavına girebilmek için belirlenmiş olan bu dil kombinasyonlarından hangisine ya da hangilerine gireceklerini önceden belirterek sınav başvurusu yapabileceklerdir. Seçmeli birimler performansa dayalı alanlar olduğu için sınavlar için bu başlıklara uygun ortamların oluşturulması hedeflenmiştir. Sınav sonunda adaya verilen işaret dili çevirmeni sertifikaları 5 yıl süre ile geçerli olabilecektir. Söz konusu mesleki değerlendirme sınav modülü, ülkemizde alana yönelik hazırlanmış oldukça önemli ve tek modül olma özelliği taşımaktadır. Henüz hayata geçmemiş olan modülün uygulanmasına yönelik olarak, ASHB tarafından yürütülen TİD çalışmaları kapsamında yetkin alan uzmanları kontrolünde uygulamaya geçirilmesine yönelik üniversiteler ile çalışmalar yürütülmektedir (Hulusi Armağan Yıldırım, Kişisel İletişim, 10 Ekim 2023).

2.2. Eğitim

Dil öğretimi/eğitimi küreselleşme ile birlikte uluslararası düzeyde köklü bir değişime uğramıştır. Yabancı dillerin öğretimine yönelik geliştirilen D-AOBM (The Common European Framework of Reference for Languages (CEFR), Avrupa Konseyi tarafından 2001 yılında yayımlanmıştır. D-AOBM incelendiğinde, dile yönelik bilgi ve becerileri içeren kazanımların yanında farklı alanlarda ve durumlarda iletişimi sağlamaya yönelik edimlerin oluşturulmasının gerekliliğini anlatan önemli bir kaynak olduğu görülür (Çelik ve diğ., 2021, s. 32). Söz konusu kaynak, 2015 yılında güncellenmeye başlamış ve PRO-Sign proje ekibinin desteğiyle işaret dili yetkinlikleri için

tanımlayıcıların geliştirilmesine yönelik kapsamlı bir çalışma yürütülmeye başlanmıştır. Geliştirilen içerikler, 2020 yılında yayımlanmış 2021 yılında terim çalışmaları tamamlandıktan sonra Türkçeye çevrilerek kullanıma sunulmuştur (Çelik ve diğ., 2021, s. 22-23). Bu kapsamda ortak yaşamdan, iş ve hareket üretimine kadar birçok aşamada yabancı dil öğretiminde eylem odaklı yaklaşımın önemi vurgulanmaktadır (Catroux, 2006, Akt. Arslan ve Tok, 2022, s. 1394). Bu yaklaşımla güncel yaşamdaki ihtiyaçlar ve durumlar göz önünde bulundurularak uygulamada güncel ve daha içermeci bir süreç hedeflenmekte ve öğrenimi hayat boyu devam eden dil eğitiminin uygulamalarla geliştiği, kültürel bilgi ile yoğunlaştığı belirtilmektedir. Dil kullanıcısı ve öğrencisi açısından bilişsel ve davranışsal bağlamda doğrudan etkisi olduğu belirtilen bu yaklaşımın çeviri eğitiminde de önemi tartışılmaz bir gerçeklik barındırmaktadır. Çevirmenlik eğitimlerinde hedef, dil ve kültür bilinci yanında çeviri edinci oluşturabilmektir. Bu bağlamda araştırmacılar, çevirmende sadece dil ve kültür edincinin bulunmasının yetkin bir hedef metin oluşmasında yeterli olmadığını, aynı zamanda çevirmende çeviri edincinin olması gerektiğinin altını çizmektedir (Catroux, 2006'dan Akt. Arslan ve Tok, 2022, s. 1393). Bu bağlamda uygulamalar, çeviri eğitimlerinde verilen kuramsal bilgilerin tamamlayıcısı olduğundan çevirmenlerin her iki bilgiye de vakıf olması gerekmektedir. Bu yaklaşımla çevirinin bireylerde doğuştan gelen bir yetenek olarak tanımlanmasından farklı olarak bilimsel yöntem, sistem ve ölçütlerle kişiye kazandırılan ve üretilen bir etkinlik olarak değerlendirildiği (Arslan ve Tok, 2022, s. 1394) görülmektedir.

Çeviri eğitimine yönelik incelenen çalışmaların tamamında, kuramsal eğitimle birlikte çeviri yöntemlerinin kazandırılmasının ve temel becerilerin öğretilip geliştirilmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır. Dilbilgisel yapısı ve üretim kanalı birbirinden farklı olan Türkçe ve TİD arasında yapılan çeviri için de belirtilen durumlar geçerlidir.

TİD çevirmenliğine yönelik eğitim ve uygulama çalışmaları incelendiğinde, ülkemizde TİD çevirmenliği eğitiminin halk eğitim merkezlerinde yürütülen kurslarla başladığı görülmektedir. Söz konusu kursların dayanağı, 2006 yılında yayımlanan Türk İşaret Dili Sistemi'nin Oluşturulması ve Uygulanmasına Yönelik Usul ve Esasların Belirlenmesine İlişkin Yönetmeliktir. Yönetmeliğin 13. Maddesinde Türk İşaret Dili çevirmeni yetiştirilmesine yönelik usul ve esaslar başlığında kurs açma yetkisinin MEB'de olduğu, Bakanlık (MEB) tarafından hazırlanan eğitim programı çerçevesinde eğitimlerin verileceği ve 2011 yılında yapılan değişiklikle TİD çevirmenliği yeterlilik sınavlarının yine MEB tarafından yapılarak başarı gösterenlere sertifika verileceği açıkça belirtilmiştir. Yönetmelik hükümleri çerçevesinde Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı bünyesinde İşaret Dili Öğretici ve Tercümanı Kurs Programı (MEB, 2011, s. 2) hazırlanmıştır. Program incelendiğinde programın amacı:

(1). Türk işaret dilinin (TİD) genel özelliklerini kavramaları, (2). TİD'i kullanırken dikkat edilecek hususları kavramaları, (3). TİD ile beden dili arasındaki uyumu fark etmeleri, (4). Cümle kurarken TİD'in temel kurallarına uymaları, (5). Günlük hayatta TİD ile iletişim kurmaları, (6). TİD öğreticiliği/tercümanlığının temel ilkelerini kavramaları, (7). TİD öğreticiliği/tercümanlığının ahlaki ve etik kurallarına uymaları, (8). Duyguların ifade edilmesini TİD ile anlamaları, (9). Düşüncelerin ifade edilmesini TİD ile anlamaları, (10). TİD'in cümle yapı ve çeşitlerini kavramaları, (11). Tercüme sırasında konunun veya fikrin aslına sadık kalmaları, (12). TİD cümlelerinin eklerini ve zamanlarını doğru kullanmaları, (13). TİD'in cümle öğelerini doğru ve yerinde kullanmaları, (14). Metinleri TİD kurallarına uygun olarak çevirmeleri, (15). Günlük hayatta aniden gelişen konuşmaları TİD kurallarına uygun çevirmeleri, (16). Çeşitli bilim alanlarına ait terimleri TİD ile ifade etmeleri, (17). Karşılaştıkları konu ve olaylar hakkında doğru çıkarımlarda bulunmaları, (18). Çeviri yapmayla ilgili temel kurallara uymaları, (19). Tarafların duygu ve düşüncelerini birbirlerine doğru olarak aktarmalarını sağlamaları, (20). TİD konularını etkili yöntem ve tekniklerle aktarmaları beklenmektedir.

şeklinde belirtilmektedir. Oysa, mütercim/tercümanlık lisans programları incelendiğinde bir çevirmenden beklenti ve bu doğrultuda hazırlanan eğitim programının amacı dil bilinci gelişmiş, çeviri alanında hem kuramsal hem de eleştirel bir bilgi birikimine sahip, uygulama deneyimi kazanmış ve çeviri yapılan hedef dil ve kaynak diller çerçevesinde söz konusu her iki dilin kültürel özelliklerine hâkim; dil, kültür ve çeviri edinci bulunan meslek elemanları yetiştirmek olduğu görülmektedir. MEB tarafından yayımlanmış olan söz konusu programın amacına ve içeriğine bakıldığında dilin temel seviyesinde edinilmesi beklenen özelliklerden söz ettiği, çevirmenlik mesleğini kapsayan nitelikte bir modülün oluşturulmadığı görülmektedir. Öte yandan sadece TİD çevirmenliğine odaklanmayıp TİD öğreticiliğini de kapsayacak biçimde hazırlanan söz konusu programa katılımda ön koşul olarak adayların yine MEB tarafından yürütülmekte olan İşaret Dili Kurs Programı katılım belgesine sahip olmaları beklenmektedir (Makaroglu, 2022, s. 609). Oysa yukarıda da altını çizdiğimiz sebepler göz önünde bulundurulduğunda, sadece birkaç aylık eğitim sürecinden oluşan, sözcük öğretimi temelinde hazırlanan ve çevirmenlik ile öğreticiliğin birlikte yürütüldüğü bir kurs programının ne çevirmenlik ne de öğreticilik yapmak için yeterli olmayacağı açıktır.

Bu kapsamda, kamuda istihdam edilmiş olan ilk resmi TİD çevirmenleri için, ASHB tarafından 19 - 23 Mayıs 2008, 28 Mayıs – 1 Haziran 2015, 28 Eylül - 02 Ekim 2015, 16 - 20 Mayıs 2016 tarihlerinde ayrı ayrı birer haftalık toplam dört hizmet içi eğitim programı düzenlenmiştir. Söz konusu eğitimler, TİD çevirmenlerine ve işaret dili çevirmenliği alanına yönelik hazırlanmış

ve uygulanmış olan ilk program olma özelliği taşımaktadır. 2007 yılında, TİD çevirmeni olarak Kütahya Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne ataması yapılan Nuray Uzuğ Dalkıran ile 26.07.2023 tarihinde yapılan görüşmede, çoğunluğu sağır ailelerin çocuklarından oluşan TİD çevirmenlerinin herhangi bir mütercim/tercümanlık bölümünden mezun olmadığı ya da herhangi bir üniversiteden çeviri alanına yönelik uygulamalı ya da kuramsal eğitim almadığı, ilk defa çevirmenlik ve TİD'in dilbilgisel yapısına yönelik olarak hem ülkemizde bulunan üniversitelerin çeviri bilim ve dilbilim bölümlerinde görevli akademisyenlerden hem de yurtdışında görev yapan bilim insanlarından oluşan kapsamlı bir ekibin desteğiyle eğitim aldıkları bilgisine ulaşılmıştır. Bu doğrultuda, söz konusu eğitimlerin ülkede işaret dili çevirmenliğine yönelik hazırlanan ilk kapsamlı modüller olduğu söylenebilir.

Alanda yeterli sayıda akademik uzmanın bulunmaması nedeniyle ülkemizde TİD çevirmenliğinde lisans programları açılmamıştır. Uzun yıllar halk eğitim merkezlerinin ve MEB tarafından kurs açma yetkisi verilen özel kursların önderliğinde kurslar düzenlenerek TİD temel eğitim ve TİD çevirmenliği eğitimleri verilmiştir. Böylece, sözcük düzeyinde hazırlanan eğitim programlarına katılan ve sertifika almaya hak kazanan birçok sertifikalı çevirmen de alanda yer bulmaya başlamıştır (MEB, 2011). Süreçte, YÖK'ün "Engelsiz Üniversiteler" çalışmaları kapsamında 2018 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne bağlı olarak "Türk İşaret Dili ve Sağır Çalışmaları Anabilim Dalı" kurulmuş ve söz konusu anabilim dalına bağlı olarak ilk defa 2018 - 2019 yılında Türk İşaret Dili Tercümanlığı Tezsiz Yüksek Lisans Programı açılarak öğrenci alınmıştır (Ankara Üniversitesi, t.y.; YÖK, t.y.). Söz konusu yüksek lisans programına başvuru için; herhangi bir lisans programından mezun olmak, akademik lisans eğitimi sınavından (ALES) en az 50 puan almış olmak, tezli yüksek lisans programına devam etmek isteyenler için yabancı dil sınavından en az 50 puan almış olmak ve işaret dilinde seviye tespiti için uygulanmaya başlanan TİDYeS'ten 70 puan almış olmak koşulları aranmaktadır (Bartan ve diğ., 2023, s. 517). Bu kapsamda başvuran adaylarda çeviri bilim ya da İD ve TİD'e yönelik herhangi bir artalan bilgisi aranmadığı görülmekle birlikte bahse konu programın açılması alan için oldukça önemli olan bir gelişme olarak ele alınmalıdır. Öyle ki, Türkçe, işaret dilleri, TİD ve çeviri boyutunda akademik eğitim almış ve mesleki kurallar çerçevesinde yetişmiş meslek profesyonellerinin alana kazandırılması hedefiyle açılan program, meslekte profesyonelleşmeye giden ilk adımlardan birisidir. Programın içeriği incelendiğinde, çevirmenliğe yönelik kavramlar, çalışılan diller arasında dil ve kültür bilgisi hâkimiyeti, İD çevirmenliğine yönelik güncel yaklaşımlar ve uygulama yöntemleri, ulusal ve uluslararası gelişmelere yönelik mesleki bilgi, farklı biçimlerde çevirmene ulaşan kaynak dile ait metnin özelliklerinin bozulmadan ve hedef dilin dilbilgisi kullanım özelliklerine özen göstererek aktarılması, yapılan çevirileri kaynak dil özellikleri göz önünde bulundurarak inceleme, değerlendirme ve düzeltme, çok dilli terminoloji çalışması, alanın gerekliliklerine yönelik çeviri

teknolojilerini takip ederek bilgi ve tecrübenin sürekli güncellenmesi gibi konuların yer aldığı görülmektedir. Programa ilişkin belirtilen çıktılar, ulusal ve uluslararası mütercim/tercümanlık programlarından akademik eğitim almış bir mütercim/tercümandan beklenen çıktıları karşılamaktadır (Ankara Üniversitesi, t.y.; Bartan ve diğ., 2023, s. 516-517).

Ayrıca Ankara Üniversitesi, yürüttüğü program çerçevesinde kaçınılmaz bir ihtiyaç ve çalışma alanı olan sağır işaret dili çevirmenlerinin önemi ve gerekliliği konusunda belirleyici olmuştur. Araştırmalar incelendiğinde, sağır/işitme kayıplı bireylerin ilköğretim eğitimlerini tamamladıktan sonra mesleki eğitime yönlendirildikleri görülmektedir. Stone'a (2009) göre sağır öğrenciler, eğitim süreçleri boyunca ders materyallerinin yorumlanmasında birbirlerini desteklemişlerdir. Özellikle, hem sözel dile hem de İD'ye hâkimiyeti bulunan bu destekleyici roldeki iki dilli sağırların çoğunlukla dernek ya da kulüplerde sekreteryaya görevi görerek metinlerin üyelere anlatılması ve resmi işlemlerin takibi görevini de yürüttükleri belirtilmektedir (Akt. Adam ve diğ., 2014). Henüz yakın zamanda çalışılmaya başlanmış bir alan olan sağır çevirmenlerin yaptığı destekleyici çalışmalar (Stone, 2009; Adam ve Stone, 2011) göz önünde bulundurularak yürütülen çalışmalarda, bir danışanın kendi işaretlerini ya da ev işaretlerini kullanması, yabancı bir işaret dili kullanması, sağır-kör olması ya da görme yetisinin kısıtlı olması, bir bölgeye ya da işiten çevirmenin bilmediği bir etnik ya da yaş grubuna özgü işaretler kullanması halinde ya da işaret dilini ikinci dil olarak öğrenen sağır bireylerin eğitimi ve yönlendirilmesinde sağır işaret dili çevirmeninin rolüne vurgu yapmaktadır (Napier ve diğ. 2006; Adam ve Stone, 2011; Adam ve diğ. 2011). Diğer yandan Adam ve diğ. (2014) de özellikle hukuki ve tıbbi ortamlarda, ruh sağlığı, psikiyatri ve uyuşturucu/alkol tedavi programları dahil olmak üzere hayati önem taşıyan konularda, kamuya açık etkinliklerde ve işiten çevirmenin yetkin olmadığı durumlarda dil içi çevirmenlik yanında ister yazılı ister sözlü olsun bir dil kaynağından işaret diline çeviri yapan bu çevirmenlerin öneminin altını çizmektedir. Ankara Üniversitesi bu bağlamda önemli bir alanın resmini çizerek hem sağır işaret dili çevirmenini programa kabul ederek eğitimlerine destek vermiş, hem de uygulama alanının öncüsü ve modeli olmuştur. Bu çalışma, akıllara işiten çevirmenin yetersizliği sorusunu getirebilir. Buna yönelik yaklaşımları Bienvenu ve Colonomos (1992, s. 76) ve Cokely (2005, s. 24-27), çalışmalarında sağır çevirmenlerden söz ederken, işiten çevirmen için bir destekçi ya da aktarıcı bir çevirmenin gerekli olduğunu kabul etmek zor olsa da, böyle bir çalışma şeklinin "işiten çevirmenin zayıf mesleki bilgi ve yeteneğinin" göstergesi olmadığını aksine bunun "disiplinli ve etik bir çevirmenin" işareti olduğu şeklinde açıklamaktadır. Yüksek lisans programında eğitimini tamamlamış olan Hayal Yaşam Yıldırım (5 Ağustos 2023) ile yapılan görüşmede aynı dönem kendisiyle beraber eğitim alan dört sağır meslektaşının ülkenin ilk sağır TİD çevirmenleri olarak bu zorlu sürecin başlatıcısı olduklarını belirtmiştir.

2.3. İstihdam

Türkiye’de İD çevirmenliği mesleği, sağır bireylerin haklarına saygı duyulması ve katılım sağlanması doğrultusunda giderek daha da önem kazanmaktadır. Özellikle son yıllarda, sağır bireylerin toplumsal yaşama daha fazla katılım gösterme isteği ve eğitim olanaklarının artmasıyla birlikte İD çevirmenlerine olan talep de artmıştır. İD çevirmenleri, sağır bireylerin katıldığı etkinliklerde, resmi toplantılarda, eğitim kurumlarında ve sağlık sektöründe kısacası yaşamın her alanında önemli bir rol üstlenmektedir. Kamu kurumlarındaki TİD çevirmeni istihdamı, yukarıda detaylı olarak bahsedilen 5378 sayılı mevzuat çalışması akabinde artmış ve sağır bireylerin kamusal hizmetlere erişimi kolaylaştırılmıştır. Diğer yandan güncel gelişmelerle birlikte kamuya paralel olarak şirketlerin çağrı merkezleri (Vodafone, Turkcell vb.), TV kanalları, büyük holdingler (Tofaş vb.) gibi özel sektöre de hizmet sağlayan kurum ve kuruluşlarda da farkındalığın arttığı ve TİD çevirmenlerinin istihdam edildiği bilinmektedir.

TİD çevirmenliği Türkiye’de ilk olarak TRT ekranlarında kendini göstermiştir. 1993 yılında 22.00 haberlerinin sağır bireylerin erişimi için ilk TİD haber spikeri Nermin Merdanoğlu tarafından TİD’e çevrilmesiyle (Nermin Merdanoğlu, Kişisel iletişim, 27 Temmuz 2023) başlamıştır. Ankara ve İstanbul arasında devam eden iş trafiğinde dönemin teknolojisini kullanarak üst üste bindirilen görüntülerle gece haberleri sağır izleyici ile buluşturulurken, 1998 yılında TRT Ankara merkez kadrosuna yeni bir istihdam sağlanarak önce haftada bir gün sonra haftada beş gün olmak üzere “İşitme Engelliler Haber Programı” TİD ile sunulmaya başlanmıştır (Bahar Gökkuş Şahin, kişisel iletişim, 27 Temmuz 2023). 2019 yılında çıkarılan karasal yayınların erişimini amaçlayan yönetmelikle beraber TRT yanında diğer özel kanallarda da nitelikli TİD çevirmenlerinin ve erişilebilir yayınların sayısı artmıştır.

5378 sayılı kanunla birlikte ilk resmi işaret dili çevirmenleri ASHB bünyesinde (Mülga: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme kurumu) istihdam edilmiştir. Bu süreçte TİD çevirmenleri yönetmelikte yer verilen TİDBO üyelerinin görevlendirdiği anadili konuşucularının da içinde bulunduğu komisyon tarafından bir değerlendirme sürecinden geçirilerek İD tercümanlığı sertifikası⁶ almaya hak kazanmış ve istihdamlar bu sertifikalara istinaden gerçekleştirilmiştir. TİD çevirmenliği sertifika sınavları, 2007 yılında bir defa ve 2013 yılında 11 - 22 Şubat (MEB, 2013a) ile 11-22 Mart (MEB, 2013b) tarihlerinde ayrı ayrı iki defa olmak üzere toplam üç defa gerçekleştirilmiştir. 2007 yılında gerçekleştirilen sınava çoğunluğu sağır ailelerin çocukları ya da yakınlarından oluşan daha az sayıda kişi başvurmuşken, 2013 yılında yapılan sınavda halk eğitim merkezlerinde verilen eğitimler sonucunda edinilen sertifikaların da etkisi ve gelişen farkındalık ile birlikte yaklaşık 900 aday başvuruda bulunmuştur. 2007 yılında yapılan sınavda 24 kişi başarılı

6 2007 yılında yapılan sınavlarda henüz Türk İşaret Dili ifadesi kullanılmaya başlanmamıştır.

bulunmuş ve atamaları gerçekleştirilmiştir. 2013 yılında yapılan sınavda ilk 24 kişinin de aralarında bulunduğu toplam 87 kişi başarılı olarak sertifika almaya hak kazanmıştır (Conker, 2018, s. 70-71). 2007 yılında, 81 şehrin her birinde 1 çevirmen olacak şekilde 81 çevirmen istihdam edilmesine dair alınan karar doğrultusunda ilk yerleştirmeler anılan tarihte gerçekleştirilmiş, 2012 yılında merkez teşkilatında görevlendirilmek üzere 1 kişinin istihdamı sağlanmış (Gökçe Torun, kişisel iletişim, 8 Ağustos 2023) olup, akabinde 81 il kararının tamamlanması düşüncesinden hareketle 2015 yılında 39 kişinin daha farklı illere yerleştirmesi gerçekleşmiştir. Son olarak, ASHB tarafından 21 Eylül 2022⁷ tarihinde 25 yeni TİD çevirmeni ataması için ilana çıkmıştır. TİDYes dil puanı koşulunun arandığı ilan metninde herhangi bir TİDBO onaylı sertifika istenmemiştir. Son alımla beraber, 2007 yılından günümüze kadar ASHB bünyesine toplam 83 TİD çevirmeni istihdam edilmiştir (Conker, 2018, s. 80-81; ASHB, 2022). Son sayılara bakıldığında, her ne kadar çevirmen sayısı 2007 yılında hedeflenen sayının üzerine çıkmış olsa da henüz 81 ilin tamamında ASHB bünyesinde çevirmen olmadığı görülmektedir. ASHB, çevirmen olmayan illerdeki ihtiyacı karşılamak hem de çevirmen olsa bile sayıca yetersiz illerde günlük sosyal hayatta gelişebilecek çeviri ihtiyacını giderebilmek için 2022 yılında görüntülü arama hizmeti olan AİLEM Engelsiz İletişim Merkezi⁸'ni hayata geçirmiştir. 10 TİD çevirmeninin hizmet verdiği merkezde alışverişten, aile içi iletişime kadar birçok konuda sağır/işitme kayıplı bireylere çeviri hizmeti sağlanmaktadır (Tanyeri, 2022). Merkez çalışanlarından Erdem Önal, kendisi ile yapılan görüşmede sağır/işitme kayıplı bireylerin sağlık, adalet, emniyet gibi konular dışında her birey gibi alışveriş yaparken, iş görüşmesi esnasında, öğretmen veli-öğrenci görüşmelerinde iletişime ihtiyaç duyduklarını ve bu anlamda merkezin önemli bir açığı kapattığını belirtmiştir (kişisel iletişim, 8 Ağustos 2023). Erdem Önal, AİLEM Engelsiz İletişim Merkezi'nde aile bireyleri sağır olanlar dışında, kendisi gibi TİD'i ikinci dil olarak öğrenen meslek profesyonellerinin de bulunduğunu belirterek söz konusu merkezin hem sağır/işitme kayıplı bireyler açısından hem de toplum açısından önemli bir farkındalığı gerçekleştirdiğini belirtmiştir.

İstihdamın önünün açılmasında farkındalığın artması, teknolojinin gelişmesi, sağır toplumda bilinç düzeyinin yükselmesi ile birlikte erişim taleplerinin çoğalması da etkili olmuştur. Yaşanan bu gelişmeler doğrultusunda birçok kamu kurumu TİD çevirmeni istihdam etmeye başlamıştır. Sağlık Bakanlığı tarafından yürütülen Engelsiz Sağlık İletişim Merkezi (ESİM) projesi kapsamında, 2016 yılında 8 TİD çevirmeni istihdam edilmiş ve sağlık alanında görüntülü çeviri hizmeti verilmeye başlanmıştır (ESİM, (t.y.); sağlık alanında ilk TİD çevirmenlerinden Bahar Yılmaz Şahin ile görüşme yapılmıştır (kişisel iletişim, 8 Ağustos 2023). Proje kapsamında oluşturulan

7 TİD çevirmeni istihdamı: ASHB 2022 yılında yeniden ilana çıkarak taşra teşkilatında görev yapan çevirmen sayısını arttırmıştır. https://www.aile.gov.tr/duyurular/sozlesmeli_isaret_dili_alimi2/

8 <https://ailemid.aile.gov.tr/auth>

ESİM mobil uygulamasını akıllı telefonlarına indiren her sağır birey TİD çevirmenine kolayca ulaşma imkânı bulmaktadır. Böylece sağır bireylerin acil durumlarda acil çağrı merkezi ile iletişim kurması, GPS aracılığı ile bulunduğu konumu göndermesi, olay yeri fotoğrafı paylaşımı, doktor randevusu ve muayene sırasında doktor ile iletişimi görüntülü görüşme yolu ile sağlanmaya başlanmıştır. Söz konusu grup, henüz akademik eğitimlerin başlamadığı Türkiye’de sağlık alanında başlaşılan ilk TİD çevirmeni olma özelliği taşımaktadır.

2019 yılında İçişleri Bakanlığı da Engelsiz 112 projesi kapsamında acil durumlarda sağır vatandaşların hizmet alabilmesi amacıyla ilk TİD çevirmenlerini bünyelerine katarak alana önemli bir katkı sunmuştur. Yangın, sel, deprem, hastalık vb. acil durumlarda sağır bireylere hızlı erişim imkânı sunan proje, 2022 yılında İletişim Başkanlığı’nın da desteği ile daha da geliştirilerek CİMER üzerinden her türlü şikâyet, talep, görüş, öneri, bilgi edinme, istek ve teşekkür amaçlı başvuruların da yapılmasının yolunu açmıştır (Engelsiz CİMER, 2022). CİMER’den başvuru yapmak isteyen sağır birey 112 Engelsiz Çağrı merkezinden TİD çevirmenine ulaşarak sorununu ya da talebini anlatmakta ve çevirmen kendisine aktarılan durumları eşzamanlı şekilde Türkçe ve yazılı olarak CİMER sistemine kaydetmektedir. Yapılan başvuruya ilişkin gelen yazılı cevaba ise yine sağır birey Engelsiz 112 uygulaması üzerinden erişebilmekte, kişi ihtiyaç halinde yine çevirmene ulaşarak gelen yazılı cevabın TİD’e tercümesini/çevirisini isteyebilmektedir (Engelsiz 112, t.y.; Proje sorumlusu Funda Darıcı, kişisel iletişim, 8 Ağustos 2023). 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun, Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi ve buna bağlı olarak yürütülen erişilebilirlik çalışmalarının bir basamağı olarak yürütülen bu proje, acil durumlarda toplumun diğer üyeleri gibi sağır bireylerin de hizmetlere erişim hakkını kullanabilmesi yönünde oldukça önemlidir.

Yürütülen bütün erişilebilirlik çalışmaları engelsiz erişim kavramını doğurmuş ve kamu kurum ve kuruluşlarında başlatılan İD çevirmeni istihdamı çalışmaları TV kanallarında da etkili olmuştur. Bu çerçevede, bilgi ve hizmetlere herkesle eşit bir şekilde erişebilmek özünde toplumun bütün kesimleriyle eşit hak ve olanaklara sahip olmayı gerektirir. Bu da toplumda baskın rolü üstlenen topluluk ile azınlık pozisyonunda kalan topluluğun bütünleşmesi fikrini doğurur. Erişim olgusu mevzuat düzenlemelerinin yanında toplum tarafından farkındalığın artması, durumun kabul edilmesi, sürdürülebilirliğin sağlanması ve işlevsel bir yol haritası çizilerek eğitimden, uygulamaya ve hatta denetime kadar bütün basamakların yerine getirilmesi ve böylece hakların teslim edilmesi ile mümkün olabilmektedir. Bu süreçte karar vericiler ve toplum kadar uygulayıcılara da büyük sorumluluklar düşmektedir. Ülkemizde de bu bağlamda yapılan erişilebilirlik ve farkındalık çalışmaları ile birlikte sağır bireylerin yayınlara erişiminde önemli bir adım atılarak RTÜK tarafından “Sağırın, İşitme ve Görme Engellilerin Yayın Hizmetlerine Erişiminin İyileştirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” hazırlanarak 11 Ekim 2019 tarih ve 30915 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yayınların engelli

dostu olması koşulunun altının çizildiği yönetmelik ile TİD tercümesi/çevirisi, alt yazı çevirisi ve sesli betimleme uygulamalarına zorunluluk getirilmiştir. Ülkemizde yürütülen engelsiz erişim çalışmaları sonucunda, erişilebilir televizyon programları bahse konu yönetmeliğin yürürlüğe girmesiyle sayısal olarak artış göstermiştir (Doğan, 2021, s. 20). 80’li yıllarda TRT ekranlarında görülmeye başlanan TİD çevirmenleri artık karasal yayın yapan birçok kanalın ekranında, haber programlarında görülmeye başlanmıştır. Diğer yandan birçok TV kanalında, dijital platformda yayınlanan (TRT, Kanal D, Digiturk, TV 8, TV Plus, Tivibu, vb.) dizi ve filmlerin TİD tercümesi/çevirisi yapılarak izleyici ile buluşması sağlanmıştır. Çıkarılan bu yönetmelik, erişilebilir yayınların sayısının artması yanında TİD çevirmenlerinin istihdamlarına da olanak sağlamıştır. Söz konusu istihdamlar çevirmenlerin iş hayatında niceliğini arttırmış olsa da nitelikleriyle ilgili sorun ve konuları da gündeme getirmiştir. Bu noktada, karar vericilerle beraber uygulayıcıların da sorumluluk bilincinin önemi kendini göstermiştir. Yönetmelikle zorunlu hale gelen erişilebilir yayınları sağlamak üzere harekete geçen televizyon kanalları çevirmenin niteliğini değerlendirme aşamasının önemini göz ardı etmiştir. Bu kapsamda, Doğan (2021) tarafından yapılan çalışmada sağır bireylerin günlük 1 saatten daha fazla ekran karşısında oldukları (s. 33), özellikle dizi, spor ve haber programlarının erişilebilir olmasını bekledikleri (s. 35) ve erişilebilir yayın görmek istedikleri belirtilmiştir. Ancak, genel olarak sağır izleyiciler tarafından araştırmaya dâhil edilen 5 TV kanalı çevirmenleri değerlendirilmiş ve kanallarda görev alan çevirmenlerin ekrandaki boyutlarından memnun olmadıkları aktarılmıştır. Belirtilen sorun teknik olarak kanal içerisinde çözülebilecekken kanalların bu konuda çekimser davrandığı görülmektedir. Diğer yandan, çevirmenlerin niteliğine yönelik yapılan değerlendirmede, çoğunlukla çevirmenlerin çeviri esnasında yaptıkları maddi hataları düzeltme eğiliminde olmadıkları, parmak a-be-ce’sini çok sık kullandıkları ve duygu durumunu tam olarak aktaramadıkları değerlendirilerek, katılımcıların genel olarak çevirmenlerin TİD yetkinlik ve akıcılıklarının yetersizliklerinden şikâyetçi oldukları belirtilmiştir. Bu durum, düşük okuryazarlık oranına sahip olan sağır toplum tarafından niteliksiz bir çevirmeni takip etmeye çalışmaktansa altyazıyı anlamaya çalışmanın çok daha memnuniyet verici olduğu sonucunu doğurmuştur (s. 53). Doğan tarafından yapılan çalışmada, sağır toplumun “sağır çevirmenleri” çalışma alanı içerisinde görmek istedikleri; bu kapsamda araştırmaya katılan kişilerin nitelikli çeviride, işiten çevirmenin sağır çevirmen tarafından desteklenmesi gerekliliğini vurguladıkları belirtilmiştir (2021, s. 24). Diğer yandan, sağır çevirmenlerin önemine de vurgu yapılan çalışmada, sağır toplumunun doğal bir üyesi ve sağır kültürünün yürütücülerinden olan sağır çevirmenlerin toplum üyelerinin özelliklerini bilen ve doğal dil konuşucusu bireyler olmasından dolayı akıcılık ve dilin dilbilgisel özelliklerini geniş kullanabiliyor olmalarının çeviride anlaşılabilirliği kolaylaştırdığı belirtilmiş olup, sağır çevirmenleri televizyonlarda görev yapan çevirmenlerin destekleyicisi/editörü olarak görmek istedikleri vurgulanmıştır.

İş hayatında daha fazla yer almaya başlayan TİD çevirmenlerinin özlük hakları ise başka bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle kamu ve özel sektörde görev alan çevirmenlerin elde ettikleri gelire yönelik bir standardın olmadığı, İD çevirmenliğinin profesyonel bir alan olduğunun göz ardı edildiği görülmüştür. Bu bağlamda, meslek temsil örgütlerin, saha çalışanı profesyonellerin ve işverenlerin bunu dikkate almaları gerektiği düşünülmektedir. Diğer yandan, mesleki standartların oluşturulması, TİD çevirmenliğinin tanınması ve mesleğin bilinen evrensel kriterlerinin gerekliliğinin her bir alanda kabul edilmesi ayrıca üzerinde durulması gereken hususlardandır.

2.4. Temsil

Modern toplumlarda, bireylerin karar alma süreçlerine dâhil olarak, toplumsal yapı içerisinde yaşamlarına ya da mesleklerine dair geliştirilecek uygulamalarda ve yapılacak yeniliklerde söz sahibi olabilmeleri için çeşitli organizasyonlar vardır. Dernekler, federasyonlar ya da meslek kuruluşları söz konusu organizasyonlara örnek olarak verilebilir. Bu bağlamda, ülkemizde ve dünyada İD ve çevirmenlerine yönelik birçok sivil toplum örgütü bulunmaktadır. Bu bölümde, İD çevirmenliği yönünde hizmet üreten ve gelişmeleri takip eden sivil toplum örgütleri ve çalışmalarını hakkında kısa bilgiler verilecektir.

Türkiye'deki İD çevirmenlerinin mesleki temsili, bir sivil toplum örgütü olan Türkiye Sağırlar Milli Federasyonu (TSMF) ve İşaret Dili Tercümanları Derneği (İDTD) gibi kuruluşlar aracılığıyla sağlanmaktadır. Bu kuruluşlar, İD çevirmenlerinin haklarını savunmak, mesleki standartları belirlemek ve işbirliğini güçlendirmek amacıyla faaliyet göstermektedir. Ancak, bu alandaki mesleki temsilin daha da güçlenmesi ve İD çevirmenlerinin toplumda daha iyi anlaşılması için sürekli çaba gerekmektedir.

TSMF, 1941 yılında kurulan ve sağırlara yönelik ilk sivil toplum kuruluşu olan Türkiye Sağırlar Tesanüt Derneği'nin girişimleriyle 05 Aralık 1960 tarihinde kurulmuştur. Resmi internet sayfalarında paylaşılan bilgiye göre sağırların politik, sosyal, ekonomik ve kültürel haklarını korumak amacıyla kurulmuş olan Federasyon 1963 yılında meclis kararıyla uluslararası işbirliklerine yetkili kılınarak "milli" unvanını almış ve aynı yıldan itibaren de Dünya Sağırlar Federasyonu⁹ nun resmi üyesi olmuştur. İD çevirmenliği faaliyetlerine de önem veren Federasyon, 2011 yılında İD çevirmenliği mesleğinin geliştirilmesi ve mesleğin savunuculuğunun yayılabilmesi için İD Tercümanları Derneğini kurmuş ve ilk başkanlığını da yine dönemin federasyon başkanı Ercüment Tanrıverdi yapmıştır (Türkiye Sağırlar Milli Federasyonu, t.y.). Federasyon tüzüğü incelendiğinde,

9 <https://wfdeaf.org/>

Federasyonun faaliyetleri arasında işaret dili eğitmenlerinin ve çevirmenlerinin yetiştirilmesi ve görevlendirmelerinin sağlanmasına yönelik her türlü kaynağın geliştirilmesini ve dağıtılmasını, buna paralel olarak toplumun bilinçlendirilmesini amaç edindikleri görülmektedir. Yeni dönemin başkanı Bülent Tekin ile yapılan görüşmede (kişisel iletişim, 15 Ağustos 2023) tüzükte yer alan hedefler doğrultusunda çalışmaya devam ettiklerini, kurmuş oldukları İD çevirmenleri derneğinin kendi bünyelerinden ayrılarak çalışmalarını bağımsız yürüttüğünü, ancak TİD çalışma ekiplerinin varlığını koruduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda, TİD çevirmenliği kurulları olduğunu da belirten Bülent Tekin, başvuru gelmesi halinde TİD çevirmeni olmak isteyen adayların kurul tarafından uygulamalı sınavdan geçirildiğini ve başarılı bulunanlara sertifika verdiklerini belirtmiştir. Tamamını sağır editör ve İD öğretmenlerinin oluşturduğu kurulun nitelikli çevirmen yetiştirmek adına önemli bir gösterge olduğu düşünülmektedir.

İD çevirmenleri adına çalışmalar yürüten bir diğer sivil toplum örgütü ise İşaret Dili Tercümanları Derneği'dir¹⁰ (İDTD). Resmi internet sayfasında yapılan açıklamaya göre, 2011 yılından beri faaliyet gösteren derneğin amacı; mesleğin ulusal düzeyde anlaşılması, tanınması ve geliştirilmesi için bilimsel çalışmalar doğrultusunda projeler üretmek, meslek üyeleriyle birlikte hareket ederek çeşitli alanlarda yaşadıkları mağduriyetleri ortadan kaldırmaktadır. Bu bağlamda dernek Başkanı Banu Türkuğur Şahin ile yapılan görüşmede (kişisel iletişim, 14 Ağustos 2023) mesleğin geliştirilmesi ve standartlarının yükseltilmesi için çalışmalar yürüttükleri, yaklaşık 220 üyelerinin bulunduğu bilgisine ulaşılmıştır. Çevirmenlik yapmak isteyen adayların da kendilerine başvurduğunu belirten Şahin, 4 farklı seviyede sertifika verdiklerini belirtmiş ve sertifikaların içeriğini şöyle açıklamıştır:

- 2. seviye çevirmenlik sertifikası: A1 ve A2 düzeyinde olup MEB tarafından yürütülen halk eğitim merkezlerinden ders almış olan ve pratik eğitim almak isteyenlerin girdiği bir sınav sonucunda verilen sertifika,
- 3. seviye TİD çevirmeni sertifikası: Toplum çevirmenliği yapabilecek düzeyde dile hâkim olduğunu gösterebilenlere dernek sınav kurulu tarafından yapılan değerlendirme sonucunda verilen sertifika,
- 4. seviye TİD çevirmeni Sertifikası: Toplum çevirmenliği yanında konferans, medya çevirileri de yapabilenlere dernek sınav kurulu tarafından yapılan değerlendirme sonucunda verilen sertifika.

10 İDTD: <https://www.isaretdilitercumanlaridernegi.org/>

Yukarıda açıklamaları verilen sertifikalar, derneğin TİD sınav komisyonu tarafından yürütülen sınavlar sonucunda verilmektedir. Uluslararası kuruluşların çalışmalarını takip ederek kendini geliştirmeye çalışan dernek, Avrupa İşaret Dili Tercümanları Forumu'nun (efsli)¹¹ ve Nitelikli Uluslararası Çevirmenler ile Dil ve Çeviri İşletmeleri Federasyonu'nun (TURÇEF)¹² resmi üyesidir. Ayrıca, Dünya İşaret Dili Tercümanları Federasyonu'na (World Association of Sign Language Interpreters - WASLI)¹³ üyelik çalışmaları da devam etmektedir.

İD çevirmenlerini uluslararası düzeyde temsil eden Dünya İşaret Dili Tercümanları Derneği (WASLI), 23 Temmuz 2003 tarihinde Montreal Kanada'da düzenlenen Dünya İşitme Engelliler Federasyonu 14. Dünya Kongresi sırasında kurulmuştur. Mesleğin dünya genelinde gelişmesini ve ilerlemesini amaçlayan WASLI bu kapsamda resmi internet sayfasında amaçlarını şu şekilde açıklamıştır: İD çevirmenlerinin ulusal derneklerinin bulunmadığı ülkelerde bu derneklerin kurulmasını teşvik etmek, mevcut ulusal dernekleri için bir destek ağı olmak, interneti ve diğer uluslararası erişilebilir yolları kullanarak bilgi paylaşmak ve sorunları yorumlamak için bir referans noktası olmak, konferanslar, spor etkinlikleri gibi uluslararası etkinliklerde çalışan İD çevirmenlerinin çalışmalarını desteklemek, İD çevirmenliği konularında Sağır ve Kör-Sağır dernekleri ile ortaklaşa çalışmak, İD çevirmenlerinin yüksek kalitede eğitim, öğretim ve değerlendirilmesi için standartlar geliştirmek ve teşvik etmek, konferans ve seminerlere ev sahipliği yapmak, konuşma dilinde çevirmenlik yapan kuruluşlar ve ortak ilgi alanlarına sahip diğer kuruluşlarla irtibat kurmak (World Association of Sign Language Interpreters (t.y.)).

Diğer bir sivil toplum örgütü olan Avrupa İşaret Dili Tercümanları Birliği (efsli – European Forum of Sign Language Interpreters) ise Dünya İşitme Engelliler Federasyonu'nun (World Federation Of the Deaf-WFD)¹⁴ 1987 yılında Fransa'nın Albi kentinde gerçekleştirdiği bir konferansta gündeme alınmıştır. Federasyon temsilcileri, İD çevirmenliğini Avrupa bağlamında incelemiş ve devam eden görüşmelerin sonrasında 1993 yılında Brüksel'de gerçekleştirilen toplantıyla Birlik resmîyet kazanmıştır. Üyeler ve çevirmenler arasında bilgi alışverişinin olması ve gelişimlerini desteklemek için çalışmalar yürüten efsli, her yıl farklı bir ülkede Eylül ayında konferans düzenlemektedir (European Forum of Sign Language Interpreters, t.y.).

15 bölgesel dernek ve 52 il temsilciliği ile çalışmalarını yürüten TURÇEF ise 2014 yılında kurulmuştur. Federasyon, bireysel üyelikleri kabul etmemektedir. Üyelik, sadece dernekler aracılığı ile sağlanmaktadır. Çevirmenlik mesleğinin gelişmesi ve işleyişin daha koordineli yürütülmesi adına projeler geliştirmektedir (Uysal, 2017, s. 20).

11 efsli: European Forum Sign Language Interpreter: <https://efsli.org/>

12 TURÇEF: <https://www.turcef.net/>

13 WASLI: World Association Sign Language Interpreter: <https://wasli.org/>

14 WFD: World Federation Of the Deaf <https://wfdeaf.org/>

Diğer yandan, Gaziantep merkezli kurulmuş olan İşaret Dili ve Tercümanları Derneği (TİD TED)¹⁵ ise İD çevirmenleri, gönüllüler ve uzman kişiler işbirliğinde TİD'in yaygınlaştırılması amacıyla kurulmuş olan diğer bir sivil toplum örgütü olarak çalışmalarını sürdürmektedir¹⁶ (İşaret Dili ve Tercümanları Derneği, t.y.). Dernek Başkanı Emrah Kaymaz ile yapılan görüşmede 2016 yılında kuruldukları ve 28 üyesi olduğu bilgisi alınmıştır (kişisel iletişim, 17 Ağustos 2023). Herhangi bir sertifika vermediklerini anlatan Kaymaz, talep doğrultusunda toplu öğrenci gruplarına temel düzeyde TİD eğitimleri verdiklerini, Gaziantep ve diğer illerden gelen TİD çevirmeni taleplerini karşıladıklarını, diğer yandan ülke genelinde de talepler doğrultusunda yönlendirmeler yaptıklarını açıklamıştır.

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

İD çevirmenliği, ülkemiz mevzuatında ve uygulamadaki varlığını 18 yıldır her geçen gün daha da belirginleştirmektedir. Aşağıdaki tabloda 2000 yılından günümüze kadar TİD çevirmenliği mevzuatı ve uygulamalarına yönelik gelişmeler ayrı ayrı verilmiştir. Tablo detaylı incelendiğinde, uygulamaların 2015 yılından sonra hızlandığı dikkat çekmektedir.

Yapılan değerlendirmede, alanda kilit noktada bulunan ve çok büyük sorumluluk taşıyan TİD BO kurulunun aktif bir şekilde stratejik planlar yayımlayarak, hazırlayacağı kısa ve uzun vadeli hedeflerle geçmişte yaşanan sıkıntıların tekrarlanmamasını sağlayabileceği ve böylece kümülatif bir şekilde ilerleme sağlanabileceği değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, henüz başlangıç aşamasında olan meslekte, 2005 yılından günümüze kadar ülkemizde yürütülen çalışmalara ve gelişmelere yönelik olarak ulaşılan sonuçlar ve önerilerimiz alt başlıklarla paylaşılmıştır.

Tablo-1: Türkiye'de TİD çevirmenliği gelişim sürecini gösteren zaman çizelgesi (İlkbaşaran ve Kubus (2019)'un çalışmasından alınan çizelge değiştirilmiş ve Türkçeye çevrilmiştir.)

Uygulama	Tarih	Mevzuat
Akademik çalışmaların başlaması	2000	
	2005	5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun – TİD'i tanıyan ilk resmi kaynak 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu- İD çevirmenliğini tanıyan ilk resmi kaynak 1512 Sayılı Noterlik Kanunu- Sağır/işitme kayıplı bireyler için tercüman bulundurma zorunluluğu
TİD BO'nun oluşturulması	2006	Türk İşaret Dili Sistemi'nin Oluşturulması ve Uygulanmasına Yönelik Usul ve Esasların Belirlenmesine Yönelik Yönetmelik Türk İşaret Dili Tercümanlığı Hizmeti Verecek Personelin Yetiştirilmesi ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik

15 TİD TED: <http://www.tidted.org/hakkimizda/>

16 Mevzuat kapsamında Türk ifadesi kullanılmadığı için dernek yöneticileri, her ne kadar kısaltmalarında "T" sesine yer veriyor olsalar da (TİD TED) açık isimlerinde resmi olarak Türk sözcüğüne yer veremediklerini belirtmişlerdir.

SHÇEK (mülga-ASHB) – 24 TİD çevirmeni istihdamı	2007	
TİD çevirmenleri 1. Hizmet içi eğitim programı	2008	
MEB-TİD/TİD öğreticiliği ve çevirmenliği kursları	2011	
MEB-TİD çevirmenliği sertifika sınavı – 87 TİD çevirmenlerinin belgelendirilmesi	2013	Ceza Mahkemesi Kanunu- Tercüman Listelerinin Düzenlenmesi Hakkında Yönetmelik - Bilirkişi listeleri ve işaret dili tercümanları
ASHB TİD çevirmeni istihdamı D-AOBM- Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni işaret dili çalışmaları	2015	5378 Sayılı kanunda değişiklik- TİD çalışmaları koordinasyon yetkisinin ASHB'ye devredilmesi
ASHB TİD çevirmenlerine yönelik hizmet içi eğitim programı (2015-2016)	2016	
TİDyeS Ankara Üniversitesi- İşaret Dili ve Sağır Çalışmaları Anabilim Dalı-TİD Tercümanlığı YL programı	2019	
MYK-İD çevirmeni ulusal meslek standardının yayımlanması D-AOBM-işaret dilinin başvuru metnine dâhil edilmesi	2020	
Noterler Birliği'nin ASHB'de görev yapan TİD çevirmenlerinin noterlerde görevlendirilmesine yönelik çalışması	2021	
Bilirkişi niteliklerinin güncellenmesi-TİDyeS dil puanı koşulu	2022	

3.1. Mevzuat Sürecine Yönelik Öneriler

5378 sayılı kanun ve akabinde yayımlanmış olan yönetmelikler, meslek açısından her ne kadar belirleyici olsa da, tanımlanan ihtiyaçlar ve gereklilikler kapsamında gelişmeleri karşılamamaktadır. Bu kapsamda, ilgili kanun ve yönetmeliklerde İD çevirmeninin tanımı yapılmalı ve ayrıca, TİD çevirmenlerini kapsayan güncel ve kapsamlı bir yönetmelik hazırlanmalıdır. Diğer yandan, görevlendirmelerde yetkinliği TİDBO tarafından onaylanmış sınavlardan geçerek belge almış olan kişilerden destek alınmalıdır.

Düzenlenmesi gereken konulardan bir diğeri ise TİD'e yönelik yürütülen kursların sonunda katılımcılara verilen sertifikaların geçerliliği ve sertifikalarda kullanılacak ifadelerin kontrol altında olması gerekliliğidir. Bu belgelerde, doğrudan bir mesleğe atıfta bulunan ve kişi yetkilendiren tanımlamalardan (işaret dili tercümanı ve öğreticisi sertifikası gibi), Talim Terbiye Kurulu'nun program metninde de belirtildiği üzere alana ilgi duyan kişilerde motivasyonu arttırabilecek ve aidiyet duygusu oluşturabilecek "Katılımcı Belgesi" ya da "Katılımcı Sertifikası" gibi başlıklar kullanılmalıdır.

Mevzuatla getirilen yükümlülüklerin ve zorunlulukların uygulamada herhangi bir aksaklığa uğramadan sürdürülebilirliğinin sağlanması için mevzuat aşamasında akademiden destek alınmalıdır. Bunun en güzel örneğini televizyon yayınlarının erişilebilir olmasına yönelik çıkarılan yönetmelikte görmek mümkündür. Böyle bir karar sürecinde ülke gerçeklerini göz önünde bulundurarak karara bağlamak ve yaptırım uygulamak çok daha doğru olacaktır. Bu kapsamda, mesleki standartlarının oluşturulmasında, TİD çevirmenliğinin tanınması ve mesleğin bilinen evrensel kriterlerinin gerekliliğinin her bir alanda kabul edilmesi ayrıca üzerinde durulması gereken hususlardır.

3.2. Eğitim Sürecine Yönelik Öneriler

TİD çevirmenliği mesleğinde ilerlemek isteyen bütün adaylar için, sağır ailelerin çocukları olsalar bile çevirmenliğin gereklilikleri göz önünde bulundurularak nitelikli bir TİD öğrenimi sağlamak önemlidir. Bu kapsamda, lisans programları açılana kadar geliştirilen akut çözümlerde eğitim modülleri ve programları hazırlanırken mevcutta bu işi yapan kişilerin nitelikli olmalarına ve/veya niteliklerinin artırılmasına yönelik hızlı çözüm yolları bulunmalıdır.

Lisans programı olmayan her bölümde olduğu gibi, yüksek lisans programları ile alan uzmanı yetiştirme yönteminin ülkemizde TİD alanında da tercih edildiği görülmektedir. Henüz sağır çalışmaları (Deaf Studies), TİD dilbilimi ya da TİD çevirmenliğine yönelik lisans programlarının geliştirilmediği ülkemizde İD çalışmalarında koordinasyon görevini yürüten ASHB'nin, YÖK ile birlikte ulusal ve uluslararası üniversitelerle işbirliklerini hızlandırmasıyla TİD dil ve mesleki eğitim modüllerinin OBM standartlarında geliştirilebileceği düşünülmektedir. İlkbaşaran ve Kubus'un (2019) çalışmalarında belirttikleri gibi aktif bir dil planlaması, TİD çevirmenliği mesleğinin standartlarının yükselmesine yardımcı olacaktır. Bu bağlamda, daha sistematik olabilmek adına yetişmekte olan uzmanları da kapsayacak şekilde lisans programları oluşturulmalıdır. Örneğin, "Türk İşaret Dili ve Sağır Çalışmaları Lisans Programı", "Türk İşaret Dili Çevirmenliği Lisans Programı" vb. gibi. Diğer yandan, sağır TİD öğretmenlerinin yetiştirilmesi konusu TİD çevirmenliği için vazgeçilmez bir unsurdur.

3.3. İstihdam Sürecine Yönelik Öneriler

Türkiye genelinde her kurumda ya da her ilde resmi çevirmen olmamasından hareketle, öncelikle hem kurumlar bazında hem de iller genelinde profesyonel çevirmen istihdamına odaklanılmasının gerekliliği oldukça açıktır. Bu kapsamda, TİD çevirmeni istihdam eden kurumların öncelikle TİDBO tarafından yetkinliği onaylanmış olan, dil yeterliliği ve çeviri yetkinliğine yönelik adayların değerlendirildiği sınavları tanınması sağlanmalıdır.

Önemli bir husus da sağır çevirmenlerdir. Bu kişiler, İD çevirmeni olarak özellikle de kayıtlı kaynak çevirilerinde değerlendirilmeli ve bu kişilerin çevirmenlik kadrolarında yer almalarının önü açılmalıdır.

3.4. Temsil Sürecine Yönelik Öneriler

Son olarak, mesleklerin, grupların, düşüncelerin bir şehirde, ülkede ya da bölgede en önemli temsilcilerinden olan sivil toplum kuruluşları arasında bir dil birliği geliştirilerek belirlenen amaçlar doğrultusunda çalışmalar yürütülmelidir. Sivil toplum kuruluşlarının sertifika verme yetkisi üzerinde düşünülmesi gereken ayrı ve önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, alanda hak arayışı, mesleğin tanıtımı, toplum ve devlet nezdinde farkındalıkların geliştirilmesi, uygulamaların geliştirilmesi gibi konularda daha fazla söz sahibi olmaları sağlanmalıdır.

ETİK KURUL: Bu makalenin yazarları, çalışmalarında kullandıkları materyal ve yöntemlerin etik kurul izni gerektirmediğini beyan etmektedir.

KAYNAKÇA

- 2022-23 sayılı Genel Yazı: Noterlerde Türk İşaret Dili Tercümanı Görevlendirmesi Hakkında (2022,14 Ocak). Erişim Adresi: <https://www.noterlikrehberi.net/rehber/index.html?2022-23-sayili-genelyazi.html>). 20 Temmuz 2023 tarihinde erişilmiştir.
- Adam, R., ve Stone C. (2011). *Are Deaf interpreters a part of the global Deaf renaissance?* Presentation the XVI World Congress of the World Federation of the Deaf, Durban, South Africa, 23 July 2011.
- Adam, R., Aro, M., Druetta, J. C., Dunne, S., ve Af Klintberg, J. (2014). Deaf interpreters: An introduction. R. Adam, C. Stone, S. D. Collins, ve M. Metzger (Eds.), *Deaf interpreters at work: International insights* (pp. 1–18). Gallaudet University Press.
- Adam, R., Carty, B., ve Stone, C. (2011). Ghostwriting: Deaf translators within the Deaf community. *Babel*, 57(4), 375-393.
- AİLEM Engelsiz iletişim merkezi (2022). Erişim adresi: <https://www.trthaber.com/haber/gundem/ailem-engelsiz-iletisim-merkezi-hizmete-basladi-710864.html>. 8 Ağustos 2023 tarihinde erişilmiştir.
- Akreş, H. (2020). Sözlü Tercümenin Önemi ve Uluslararası Arenada Sebep Olduğu Krizler. *Mizanü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi*, (10), 123-135.
- Ankara Üniversitesi (t.y.). *Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk İşaret Dili tercümanlığı Yüksek Lisans Programı*. Erişim Adresi: <https://www.ankara.edu.tr/programlar/3/903/4317-1939/#lessons> 20 Temmuz 2023 tarihinde erişilmiştir.

- Arık, E. (2016). Geçmişten geleceğe Türk işaret dili araştırmaları. In E. Arık (Ed.), *Ellerle Konuşmak: Türk İşaret Dili Araştırmaları* (s. 7–22). Koç Üniversitesi Yayınları.
- Arslan N., ve Tok, Z. (2022). Türkiye’de mütercim tercümanlık programlarında çeviri eğitimi üzerine eğitmenlerin görüşleri: Yazılı çeviri eğitimi için yeni yöntem önerisi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (30), 1396-1415.
- ASHB, (2020). *Bakanlığımız ile Ankara Üniversitesi Arasında “Türk İşaret Dili” Çalışmaları İş Birliği Protokolü İmzalandı*. Erişim Adresi: <https://www.aile.gov.tr/haberler/bakanligimiz-ile-ankara-universitesi-arasinda-turk-isaret-dili-calismalari-is-birligi-protokolu-imzalandi/>, 20 Temmuz 2023 tarihinde erişilmiştir.
- ASHB, (2022). T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, *Sözleşmeli personel alım ilanı*, Erişim adresi: <https://www.aile.gov.tr/media/116443/isaret-dili-tercumani-ilan-metni-yeni-ilan.pdf>, 15 Ağustos 2023 tarihinde erişilmiştir.
- Ball, C. (2013). *Legacies and legends: history of interpreter education from 1800-21st century, Interpreting Consolidated*.
- Ball, C. (2017). The history of American Sign Language interpreting. *Revue Internationale d’Études en Langues Modernes Appliquées*, 3(10), 115-124.
- Bartan, Ö. Ş., Aral M., ve Karabulut Ş. (2021). Sign Language Court Interpreters in Turkey: Professionalization and Impartiality. *transLogos Translation Studies Journal*, 4(1), 26-56.
- Bartan, Ö. Ş., Çelebioğlu, U., Yazıcı, M., ve Önal, E. (2023). Türkiye’de Türk İşaret Dili Mahkeme Tercümanlığı Hizmeti Almış Sağır Bireylerin Aldıkları Çeviri Hizmetine Yönelik Görüşleri. *Söylem Filoloji Dergisi, (Çeviribilim Özel Sayısı)*, 514-534.
- Bienvenu, M. J., ve Colonos, B. (1992). Relay interpreting in the ’90s. L. Swabey (Ed.), *Proceedings of the Eighth National Convention of the Conference of Interpreter Trainers* (pp. 69–80). Conference of Interpreter Trainers.
- Bilirkişilik Daire Başkanlığı (t.y.), *Ek 2 Aranan nitelikler*. Erişim adresi: <https://bilirkisilik.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/30520231500482.pdf>, 22 Temmuz 2023 tarihinde erişilmiştir.
- Cokely, D. (2005). Shifting Positionality: A Critical Examination of the Turning Point in the Relationship of Interpreters and the Deaf Community. In M. Marschark, R. Peterson, ve E. A. Winston (Eds.), *Sign language interpreting and interpreter education: Directions for research and practice* (pp. 3–28). Oxford University Press.
- Conker, N. (2017). *The professionalization of sign language interpreting in Turkey: Interpreter training and public interpreting services*. [yayımlanmamış yüksek lisans tezi] Bogaziçi Üniversitesi.
- Conker, N. (2018). İşaret Dili Çevirmenliğinin Türkiye’deki Gelişimi, E. Diriker (Ed.), *Türkiye’de Sözlü Çeviri, Eğitim, Uygulama ve Araştırmalar* (s. 57–84). Scala Yayıncılık.

- Dikyuva, H., Makaroğlu, B., ve Arık, E. (2015). *Türk işaret dili dilbilgisi kitabı*. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayınları.
- Doğan, C. (2021). Televizyon Haber Bültenlerindeki İşaret Dili Çeviri Hizmetine Yönelik Sağır Topluluğun Tutum ve Beklentileri. *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi* 30, 18-60.
- Engellilerin Haklarına ilişkin Sözleşme, Erişim adresi: https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020100834bm_48.pdf 26 Temmuz 2023 tarihinde erişilmiştir.
- Engelsiz 112. (t.y.). Erişim Adresi: <https://www.112.gov.tr/engelsiz-112-projesi>. 8 Ağustos 2023'de erişilmiştir.
- Engelsiz CİMER artık işitme ve konuşma engellilerin hizmetinde (2022, 31 Ağustos). Erişim adresi: <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/engelsiz-cimer-artik-isitme-ve-konusma-engellilerin-de-hizmetinde> . 08 Ağustos 2023 tarihinde erişilmiştir.
- ESİM (t.y.). Erişim Adresi: <https://denizliism.saglik.gov.tr/TR,81767/engelsiz-saglik-iletisim-merkezi-esim-uygulamasi.html>. 8 Ağustos 2023 tarihinde erişilmiştir.
- European Forum of Sign Language Interpreters (t.y.). Erişim Adresi: <https://efsli.org/about/history/> 14 Ağustos 2023 tarihinde erişilmiştir.
- İlkbaşaran, D., ve Kubus, O. (2019). A Roof without Foundation: Shifts in the Legal and Practical Status of Turkish Sign Language (TİD) Since 2005. De Meulder, M., Murray, J. J., ve McKee, R. L. (Eds.). *The legal recognition of sign languages: Advocacy and outcomes around the world*. (pp. 85–103). Multilingual Matters.
- İşaret Dili ve Tercümanları Derneği, Hakkımızda, (t.y.). Erişim adresi: <http://www.tidted.org/hakkimizda/> 14 Ağustos 2023'de erişilmiştir.
- Kemaloğlu, Y. (2014). Engellilik, Kulak Burun Boğaz (KBB) hekimliği ve işaret dili. *Bozok Tıp Dergisi*, 1(1), 38-53.
- Kubus, O., İlkbaşaran, D., ve Gilchrist, S. (2016). Türkiye'de İşaret dili planlaması ve Türk işaret dilinin yasal durumu. E. Arık (Ed.), *Ellerle Konuşmak: Türk İşaret Dili Araştırmaları* (s. 23–50). Koç Üniversitesi Yayınları.
- Makaroğlu, B. (2022). Türk İşaret Dili Öğretiminde İkinci Dilin (D2) Ötesinde İkinci Modalitenin (M2) Göz Ardı Edilmesi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 39(2), 593-614.
- Marschark, M., Sapere, P., Convertino, C., ve Seewagen, R., (2005). Educational interpreting: Access and outcomes. In M. Marschark, R. Peterson, ve E. A. Winston (Eds.), *Sign language interpreting and interpreter education: Directions for research and practice* (pp. 3–28). Oxford University Press.
- McIntire, M. L., ve Sanderson, G. R. (1995). Who's in charge here?: Perceptions of empowerment and role in the interpreting setting. *Journal of interpretation*, 7(1), 99-114.

- MEB (2011). İşaret Dili Öğretici ve Tercümanı Eğitim Programı. Erişim Adresi: http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_11/05051141_isaret_dili_tercuman.pdf. 20 Temmuz 2023 tarihinde erişilmiştir.
- MEB (2013a). Türk İşaret Dili Tercümanlık Sertifikası. Erişim Adresi: <https://docplayer.biz.tr/8729879-Turk-isaret-dili-tercumanlik-sertifikasi-sinavina-11-22-subat-2013-tarihleri-arasinda-giren-adaylarin-sinav-sonuc-duyuru-listesi.html>. 25 Temmuz 2023 tarihinde erişilmiştir.
- MEB (2013b). **Türk İşaret Dili Tercümanlık Sertifikası**. Erişim Adresi: http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys
- Napier, J., Goswell, D., ve McKee, R. (2006). *Sign language interpreting: Theory and practice in Australia and New Zealand*. Federation Press.
- Obasi, C. (2013). Race and ethnicity in sign language interpreter education, training and practice. *Race Ethnicity and Education*, 16(1), 103-120.
- Oral, A. Z. (2016). *Türk işaret dili çevirisi*. Siyasal Kitabevi.
- Roy, C. (1993). The Problem with Definitions, Descriptions, and the Role Metaphors of Interpreters. *Journal of Interpretation*, 6(1), 127–153.
- Stokoe, W. C. (1960). Sign Language Structure: An Outline of the Visual Communication Systems of the American Deaf. *Studies in Linguistics: Occasional Papers 8*, University of Buffalo.
- T.C. Resmi Gazete (1972). Noterlik Kanunu, Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=1512&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> . 21 Temmuz 2023 tarihinde erişilmiştir.
- T.C. Resmi Gazete (1983) Sosyal Hizmetler Kanunu, Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2828&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> . 21 Temmuz 2023 tarihinde erişilmiştir.
- T.C. Resmi Gazete (2005a). Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5378&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> 21 Temmuz 2023 tarihinde erişilmiştir.
- T.C. Resmi Gazete (2005b). Engelliler Hakkında Kanun. Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5378&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> . 22 Temmuz 2023 tarihinde erişilmiştir.
- T.C. Resmi Gazete (2006a). Türk işaret dili sisteminin oluşturulması ve uygulanmasına yönelik usul ve esasların belirlenmesine ilişkin yönetmelik. Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=10123&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> . 15 Temmuz 2023 tarihinde erişilmiştir.

- T.C. Resmi Gazete (2006b). *İşaret dili tercümanlığı hizmeti verecek personelin yetiştirilmesi ile Çalışma esasları hakkında yönetmelik*. Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=10601&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>. 15 Temmuz 2023 tarihinde erişilmiştir.
- T.C. Resmi Gazete (2013). *Ceza Muhakemesi Kanununa Göre Tercüman Listelerinin Düzenlenmesi Hakkında Yönetmelik*. Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=17174&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>. 21 Temmuz 2023 tarihinde erişilmiştir.
- Tanyeri, O. (2022). *AİLEM Engelsiz İletişim Merkezi*. Ankara: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. Erişim adresi: <https://ailemtid.aile.gov.tr/auth> . 15 Ağustos 2023 tarihinde erişilmiştir.
- TİDBO, (2020). *Türk İşaret Dili Bilim Onay Kurulu Toplandı*. Erişim Adresi: <https://www.aile.gov.tr/eyhgm/haberler/turk-isaret-dili-bilim-ve-onay-kurulu-toplandi/> 25 Temmuz 2023 tarihinde erişilmiştir.
- TİDYeS Hakkında (t.y.). Erişim adresi: <http://tidyes.ankara.edu.tr/> 25 Temmuz 2023 tarihinde erişilmiştir.
- Türkiye Noterler Birliği (2021). *Türkiye Noterler Birliği kapsamında Noterlerde Türk İşaret Dili Tercümanı Görevlendirmesi*. Erişim Adresi: <https://portal.tnb.org.tr/GenelgeGenelYaziEklerDocLib/202111251350136A%C4%B0LEVESOSYALH%C4%B0ZMETLERBAKANLI%C4%9EI-NoterlerdeT%C3%BCrk%C4%B0C5%9FaretDili.pdf>. 20 Temmuz 2023 tarihinde erişilmiştir.
- Türkiye Sağırlar Milli Federasyonu (t.y.). Tarihçemiz, Erişim Adresi: <https://www.tsmf.org.tr/tarihcemiz/> 27 Temmuz 2023 tarihinde erişilmiştir.
- Türkiye Yeterlilikler Veri Tabanı. (2020). *İşaret dili çevirmeni (Seviye 6) MYK Mesleki Yeterlilik Belgesi*. Erişim Adresi: <https://www.tyc.gov.tr/yeterlilik/isaret-dili-cevirmeni-seviye-6-myk-mesleki-yeterlilik-belgesi-TR00122680.html>. 21 Temmuz 2023 tarihinde erişilmiştir.
- Uysal, N. M. (2017). *Türkiye’de çevirmenlik mesleği ve çevirmen sertifikasyon sistemi* [yayımlanmamış yüksek lisans tezi] Sakarya Üniversitesi.
- World association of sign language interpreter / mission & objectives, (t.y.). Erişim adresi: <https://wasli.org/about/mission-objectives>. 14 Ağustos 2023 tarihinde erişilmiştir.
- Wurm, S. (2014). Deconstructing translation and interpreting prototypes: A case of written-to-signed language translation. *Translation and Interpreting Studies*, 7(3), 249-66.
- YÖK İlk Kez Lisansüstü Eğitimde Türk İşaret Dili Tercümanlığı Programını Başlattı (t.y.). Erişim Adresi: https://basin.yok.gov.tr/AciklamaBelgeleri/2018/09_isaret_dili_anabilimdalaci.pdf. 21 Temmuz 2023 tarihinde erişilmiştir.